

ایران و جهانی شدن

چالش‌ها و راه‌حل‌ها

دکتر محمود سریع‌القلم

چاپ پنجم

مرکز نشر و توزیع

www.ketab.ir

سرشناسه:
 عنوان و نام پدیده آور:
 مشخصات نشر:
 مشخصات ظاهری:
 شابک:
 وضعیت فهرست نویسی:
 موضوع:
 موضوع:
 موضوع:
 موضوع:
 موضوع:
 شناسه افزوده:
 شماره افزوده:
 رده بندی کنگره:
 رده بندی دیویی:
 شماره کتابشناسی ملی:

سریع‌القولم، محمود، ۱۳۳۸-
 ایران و جهانی شدن؛ چالش‌ها و راه‌حل‌ها / محمود سریع‌القولم؛ گروه پژوهشی سیاست خارجی
 تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، مرکز تحقیقات استراتژیک، ۱۳۸۴.
 ۱۲۲ ص.
 ۹۵۰۰۰ ریال؛ ۵-۱۵-۳-۷۲۹۸-۹۷۸-۹۷۸

فینیا
 جهانی شدن - ایران - جنبه‌های اقتصادی
 ایران - اوضاع اقتصادی - قرن ۱۴
 ایران - سیاست اقتصادی - قرن ۱۴
 ایران - روابط خارجی - قرن ۱۴
 سیاست جهانی - قرن ۲۱
 مجمع تشخیص مصلحت نظام، مرکز تحقیقات استراتژیک، گروه پژوهشی سیاست خارجی
 مجمع تشخیص مصلحت نظام، مرکز تحقیقات استراتژیک
 ۱۳۸۴ تلف ۳ / ۱۳۱۸ JZ
 ۳۳۷۵۵
 ۱۰۳۷۲-۸۴

مرکز تحقیقات استراتژیک
 ایران و جهانی شدن؛ چالش‌ها و راه‌حل‌ها
 نویسنده: دکتر محمود سریع‌القولم

چاپ، لیتوگرافی و صحافی: مرکز تحقیقات استراتژیک

ناظر چاپ: مصطفی اعلائی حیدری

نوبت انتشار: پنجم - ۱۳۹۲

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۲۹۸-۱۵-۵

شمارگان: ۱۲۰۰ نسخه

قیمت: ۴۵۰۰۰ ریال

تهران، انتهای خیابان پاسداران، ضلع جنوبی بوستان نیاوران، شماره ۸۰۲

تلفن: ۲۲۸-۲۵۲۵-۸

مرکز پخش تهران، خیابان انقلاب، روبروی در اصلی دانشگاه تهران، پاساژ

فروزنده، طبقه اول، واحد ۴۱۲، تلفن: ۶۶۴۷۷۶۴۵

تقدیم به سیاستمداران آینده ایرانی

که خدمت را بر قدرت مقدم می‌دارند؛
که خارج از حوزه تخصصی خود، سمنی را قبول نکرده‌اند؛
که قبل از آنکه به مقامی برسند، از نعمت علو طبع برخوردار شده‌اند؛
که قبل از آنکه به مردم خدمت کنند، درون خود را صیقل داده‌اند؛
که خداپرستی و توجه آنها به ماوراءالطبیعه بی‌هیاهو است؛
که برای هنر، موسیقی، تئاتر و شمع وقت می‌گذارند؛
که دست همه شهروندان ایرانی با دیدگاه‌های مختلف را می‌فشارند؛
که ظرفیت روانی یک ربع نگاه کردن به یک گل را دارند؛
که تسلط آنها به یک زبان زنده دنیا مانند فارسی آنهاست؛
که دغدغه‌ی تدبیر، دقت و آینده‌نگری در کشورداری را دارند؛
که سخن، رفتار و واکنش‌های آنان با تعادل گره خورده است؛
که تنها در حد ضرورت، در رسانه‌ها ظاهر می‌شوند؛
که در مذاکره با بیگانگان برای منافع کشور، از تعداد پلک‌زندهای
طرف مقابل، تحلیل استخراج می‌کنند؛
که زندگی را با قدرت، سیاست و سمت مساوی نمی‌دانند.

www.ketab.ir

فهرست

۹	پیشگفتار
۱۲	پیشگفتار چاپ دوم
۱۵	فصل اول: طرح تحقیق
۲۱	فصل دوم: مبانی مرتبط جهانی شدن به ایران
۵۵	فصل سوم: بررسی افکار و تجربیات ایران در تعامل با نظام بین الملل
۹۳	فصل چهارم: جهانی شدن، حاکمیت ملی و جمهوری اسلامی ایران
۱۲۱	فصل پنجم: نتیجه گیری
۱۳۹	پاورقیها

پیشگفتار

نوع تعامل و در نهایت تطابق با جهانی شدن بدون تردید مهم ترین چالش کشورهای در حال توسعه در نظام بین الملل فعلی است. این پدیده پیچیده که در دو دهه گذشته تمامی حوزه های اقتصادی، تجاری، مالی، صنعتی و فن آوری را تحت الشعاع خود قرار داده است هم اکنون مقتضیات و مناسبات جدیدی در عرصه های اجتماعی، فرهنگی و حتی سیاسی نیز به همراه آورده است. اگر جهانی شدن را فرآیندی تلقی کنیم که از چند قرن گذشته آغاز شده و هم اکنون در مراحل تکاملی خود قرار دارد قطعاً می توانیم آن را غیربرنامه ریزی شده ولی هدایت شده تفسیر کنیم. کشورهای صنعتی در طی این مدت و به صورت تدریجی سعی کرده اند یک سیستم قاعده مند جهانی ایجاد کنند و اقتصاد و سرمایه داری را از جغرافیای غرب به کل نظام بین الملل تسری بخشند. فرو پاشی اتحاد جماهیر شوروی، چنین تحرک و عزم کشورهای صنعتی را نیروی نوین بخشید و به جهانی تر شدن این فرآیند مساعدت کرد. کشورهای مهم و مستقل در حال توسعه جهان مانند چین، هند و برزیل که از

حساسیتهای جدی حاکمیت و استقلال ملی برخوردارند در طی دو دهه گذشته سعی کرده‌اند فرمول پیچیده‌ای از تعامل ضمن نهادینه کردن پایه‌های حاکمیت ملی خود را دنبال کنند.

این کشورها ورود در فرآیندهای اقتصادی و فن‌آوری جهانی شدن را اجتناب‌ناپذیر تصور کرده و ضمن اجماع‌سازی در درون حاکمیت خود، از امکانات موجود جهانی بهره‌برداری نموده‌اند. در عین حال، این گونه کشورها، منای قدرت خود را در آینده، افزایش تدریجی مازاد سرمایه و دسترسی به فن‌آوری پیچیده تفسیر نموده‌اند و نوعی توازن میان قدرت اقتصادی و حاکمیت ملی برقرار کرده‌اند. روسیه کشور دیگری است که در انتخاباتهای فوق به اجماع کامل در درون حاکمیت خود دست نیافته است هرچند که رشد اقتصادی از مبانی جدید استراتژی ملی کرملین می‌باشد. به نظر می‌رسد که نخبگان سیاسی روسیه به دلایل پیچیده سیاسی و تاریخی میان «رشد اقتصادی» از یک طرف و «قدرت سیاسی» از طرف دیگر مردد هستند. پی‌گیری هر یک از استراتژیهای فوق، پی‌آمدهای خاص سیاسی به همراه دارد و از این رو، روسیه هنوز در گیر و دار مسائل سیاسی و قدرت است تا رشد و توسعه اقتصادی.

جمهوری اسلامی ایران نیز به دلایل متعدد فرهنگی و تاریخی به پیچیدگیهای فراوانی در درجه مواجهه یا میزان انطباق با جهانی شدن روبه‌روست. حساسیت دینی و ملی نسبت به تعامل نامعقول و حساب نشده با محیط بین‌المللی در گذشته تاریخ کشور ما زمینه‌ساز احتیاط و حتی نوعی بدبینی در ارتباطات بین‌المللی شده است. در مقام مقایسه با

روسیه، کشور ما در پارادوکس میان «رشد» از یک طرف و «هویت» از طرف دیگر محتاج نوعی تعادل است. در واقع تدوین هر نوع استراتژی ملی باید به این دو پایه و استوانه کلیدی توجه کند. تحقیق حاضر که توسط دانشمند گرانمایه دکتر محمود سریع القلم استاد دانشگاه و محقق توانمند همکار در مرکز تحقیقات به انجام رسیده است، سعی کرده است ضمن پاسخ دادن به حساسیتهای هویتی و فهم روندهای تاریخی - سیاسی نظام اجتماعی و اقتصادی ما، رویکردی را در میان رویکردهای دیگر برای بحث و گفتگو و تسهیل تعامل فکری میان نخبگان سیاسی و نخبگان دانشگاهی فراهم آورد. امید است این اهتمام مرکز تحقیقات استراتژیک برای فهم بهتر پدیده‌های جهانی و ارائه راه حل در مسائل چالشی، مورد توجه محققان و سیاستمداران و تصمیم‌گیرندگان کشور قرار گیرد.

حسن روحانی

قائم مقام مرکز تحقیقات استراتژیک

تیر ماه ۱۳۸۴

پیشگفتار چاپ دوم

طی چند سال گذشته، فرآیندهای جهانی شدن به مراتب عمیق تر شده اند و آن دسته از مناطق جهان که به کاروان رشد و توسعه پیوسته اند گویی از الگویی مشترک تبعیت جستند. روش های مشترک پیشبرد امور تجاری، بانکی، اقتصادی و حتی اجتماعی و فرهنگی تا تعامل دیپلماتیک بخش های قابل توجهی از جهان را به درستی به دهکده های کوچک تبدیل کرده است. یکی از پیامدهای مهم این جریان، چالش های مشترک ملت ها و دولت ها است به طوری که برای حل و فصل بسیاری از مسائل ملی ضروری است چاره ها و روش های منطقه ای و بین المللی اتخاذ کرد. شاید در تاریخ بشر کمتر دوره ای پیدا کنیم که جهان شمولی اندیشه به این گستردگی تحقق پیدا کرده باشد.

پیامدی دیگر که بسیار حائز اهمیت است نحوه تعریف و برخورد و مدیریت اختلاف در عصر کنونی است. شاید بتوان ادعا کرد که مظهر مدنیت در مدیریت اختلاف خود را نشان می دهد. نه چندان دور در تاریخ اجتماعی و سیاسی جوامع، کوچکترین اختلاف منجر به جنگ های بعضاً طولانی می شد. هر چند امروز نزاع های قومی و طبقاتی همچنان ادامه

دارد و کشورها در درون خود با دهها بلکه صدها چالش و کمبود مواجه هستند اما در مجموع به نظر می‌رسد بهره‌برداری از فکر، تعامل و گفتگو در حل و فصل و مدیریت بحران‌ها و اختلافات افزایش یافته است. پیامد دیگری که در فرآیندهای بین‌المللی امروز جلب نظر می‌کند اهمیت تخصص و تخصصیات است. تحرک قابل توجه افراد از یک شرکت به شرکتی دیگر بدون توجه به مکان و جغرافیا خود نشانگر اولویت تخصص بر تابعیت و قومیت است. توانایی افراد برای پیشبرد یک کار یا هدف در هر جغرافیایی، معرف جهان‌شمول شدن تخصص است. هر چند اقتصاد بین‌الملل منطقی البساط و انقباض خاص خود را دارد و ممکن است فراز و نشیب‌های فراوانی را تجربه کند اما بستر تکاملی و افزایش پیچیدگی‌های آن غیرقابل انکار است.

همچنان که در محتوای کتاب ایران و جهانی شدن آمده، تجربه تلخ تاریخی ایرانیان مانع از کار بین‌المللی آنان در عصر کنونی است. بی‌اعتمادی به خصوص به غربی‌ها و نگرانی‌های ناشی از ادغام در سطح جهانی، بسیاری از روش‌ها و راه‌حل‌ها و به تبع آن دیدگاه‌ها و نظرات را محلی نگه داشته است. شاید کانون بحث در اکتساب اعتماد به نفسی باشد که در تعامل با کار و فعالیت بین‌المللی به دست می‌آید. چین، هند، برزیل، کره جنوبی و ترکیه به شایستگی نشان داده‌اند که هارمونی و اجماع داخلی قوی‌ترین مانع در برابر نفوذ خارجی و سوء استفاده آنان است. هارمونی و انسجام در اندیشه و تلقی از مدیریت کشور در سطح وسیعی از سیاستمداران، نویسندگان، مدیران و اندیشمندان مهمترین

چالش ایرانیان در عصر جهانی شدن است. زمانی ما آماده خواهیم بود تا با اعتماد به نفس و دفاع از حریم کشور و ارزش های آن در کوران تحولات جهانی وارد شویم که سیاست به قاعده، قانون، ماده و تبصره تبدیل شود و نه آن که سیاست مساوی با مناسبات میان حدود دویست نفر باشد. خروج از این سنت اخیر و ورود در عقلانیت سیاسی ماقبل آن (قاعده، قانون، ماده و تبصره) نیاز به رشد اقتصادی، صنعتی شدن، تحزب و قرارداد اجتماعی دارد. هر چند مسکن است با انبوهی از مشکلات روز در ایران مواجه باشیم اما مطالعه سیر تحولات کشورهای دیگر نشان می دهد که از منظر تاریخی، ایران نیز در مسیر صحیحی در حال حرکت است و گفتمان های داخلی آن سیر تکاملی دارند زیرا که سرنوشت ایرانیان جدای از منطقی نیست که سرنوشت دیگران در جهان را رقم زده است. کهن بودن سرزمین و فرهنگ ما، روند تحول را آهسته تر کرده است. ولی آتیه ما خارج از مداری نیست که هند، چین، مالزی و کره جنوبی طی کرده اند.

محمود سریع القلم
مهر ۱۳۸۷

